

ЛЮДМИЛА ІВАНІВНА МУСАТЕНКО

(до 75-річчя від дня народження)

24 лютого 2011 р. виповнюється 75 років провідному українському фізіологу рослин, відомому фахівцю в галузі вивчення регуляції ростових процесів рослин, члену-кореспонденту НАН України, доктору біологічних наук, професору, заслуженому діячеві науки і техніки України, керівнику відділу фітогормонології Інституту ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України Людмилі Іванівні Мусатенко.

Людмила Іванівна народилася в Києві. У 1958 р. закінчила біолого-грунтознавчий факультет Київського державного університету ім. Т.Г. Шевченка за спеціальністю «фізіологія рослин». З 1957 р. її досі її наукове життя пов'язане з Інститутом ботаніки ім. М.Г. Холодного. Перші кроки майбутньої вченої на науковій ниві були здійснені під керівництвом К.М. Ситника у відділі фізіології рослин, де протягом 10 років вона вивчала особливості азотного обміну як складової частини росту й розвитку. В 1967 р. Людмила Іванівна захистила кандидатську дисертацію на тему «Азотовмісні речовини і ріст рослин», в якій експериментально довела, що інтенсивний ріст рослин та окремих їхніх органів забезпечується високим вмістом нуклеїнових кислот у клітинах, що діляться й розтягуються. Подальші багаторічні дослідження такого важливого аспекту проблеми росту і розвитку, як фізіологія окремих органів рослин, Л.І. Мусатенко та її колеги узагальнили у двох широковідомих монографіях: «Физиология корня» (1972) і «Физиология листа» (1978). Першій було присуджено премію ім. М.Г. Холодного НАН України. Л.І. Мусатенко започаткувала вивчення клітинного росту і метаболізму зародкових органів рослин, цю тему вона детально і глибоко проаналізувала у своїй докторській дисертації «Ріст і метаболізм зародкових органів рослин» (1985). Дослідивши початкові стадії онтогенезу рослин, Людмила Іванівна вперше виявила, що під час проростання насіння дводольних провідним процесом є розтягування клітин гіпокотила. Отриманий нею значний фундаментальний матеріал є вагомим внеском у розуміння різних етапів ембріогенезу і проростання насіння. В її працях вивчення найважливіших аспектів метаболізму вдало поєднується з детальним анатомо-морфологічним аналізом рослинних клітин, тканин, органів.

Великий вплив на світогляд Л.І. Мусатенко справило глибоке і всебічне опанування нею наукової спадщини академіка М.Г. Холодного. Очоливши у 1979 р. відділ фізіології рослин Інституту ботаніки, вона дедалі більше уваги приділяла подальшому розвитку його гормональної теорії, втіленню в життя передбачень ученого щодо ролі і функцій фітогормонів у ростових процесах рослин. Під керівництвом Людмили Іванівни дослідження регуляторних систем набули більших масштабів, що

відбулося в назві відділу, який із 1991 р. перейменовано на відділ фітогормонології. Вона значно розширила коло наукових інтересів відділу, започаткувала нові напрями роботи. Були розглянуті різні аспекти функціонування гормональної системи, зокрема за дії різноманітних зовнішніх чинників, втім числі умов мікрогравітації під час польоту першого українського космонавта на кораблі «Колумбія» в 1997 р. у ході українсько-американського експерименту.

Особливу увагу Л.І. Мусатенко приділяє еволюційному напрямку фітогормонології. За її ініціативою у відділі досліджують гормональний статус рослин і грибів різних систематичних груп, встановлюють особливості балансу гормонів у нижчих рослин. Вона спрямовує колектив на пошук ознак відмінності й подібності нижчих і вищих рослин, грибів, щоб з'ясувати шляхи становлення систем ендогенної регуляції в ході еволюції. Основні положення концепції щодо походження й розвитку гормональної системи вона разом зі співавторами сформулювала у книзі «Гормональний комплекс рослин і грибів» (2003). Л.І. Мусатенко переконана в необхідності комплексного дослідження фітогормонів, наполягає на цьому, завжди підкреслює, що вирішальне значення для ростових процесів має не тільки співвідношення усіх гормонів, а й баланс їхніх вільних і кон'югованих форм.

Останнім часом Людмила Іванівна приділяє чимало уваги взаємодії гормональної системи з іншими регуляторними системами у рослин при стресах. Вона підтримує тісний зв'язок з московськими колегами (Інститут фізіології рослин ім. К.А. Тимірязєва РАН), досліджує корелятивні взаємовідношення між фітогормонами й поліамінами під час адаптації до засолення у гало- і глікофітів.

Не байдужі їй і проблеми охорони довкілля. Щоб знизити антропогенний вплив хімічних добрив і пестицидів на ґрунти, Л.І. Мусатенко розробляє підходи до створення біологічно активних препаратів на основі природної сировини — водоростей і відходів грибного виробництва.

Л.І. Мусатенко — широко ерудований учений, глибоко цікавиться багатьма галузями ботанічної науки, про що свідчать зібрані нею під час морських експедицій і далеких відряджень цінні колекції різних видів рослин, які поповнили Національний гербарій та Ботанічний музей НАН України. В експедиціях на науково-дослідному судні «Академик Вернадский», які проводились за програмою АН СРСР «Людина і біосфера», «Рослинний світ: вивчення, використання та охорона», Людмила Іванівна була керівником біологічних загонів, а в 1991 р. — начальником біологічної експедиції в Індійський океан. Її наукові статті про рослинний світ о. Мадагаскар та інших територій є яскравими свідченнями широти інтересів.

Більш як за 50 років наукової діяльності Л.І. Мусатенко опублікувала 6 монографій, 6 препринтів, близько 350 наукових статей у спеціалізованих виданнях. Вона є постійним учасником вітчизняних і закордонних наукових форумів із фізіології рослин.

Л.І. Мусатенко разом з академіком К.М. Ситником була ініціатором і брала активну участь у започаткуванні читань, присвячених пам'яті академіка М.Г. Холодного, в проведенні ювілейних ушанувань, створенні кабінету-музею Миколи Григоровича, упорядкуванні могили вченого на Лук'янівському кладовищі в Києві.

Людмила Іванівна — чуйний і талановитий педагог. Її поради та рекомендації не раз допомагали колегам і учням вирішувати складні на-

укові й життєві проблеми. Вона дала пугівку в життя багатьом молодим ученим, підготувала 1 доктора, 16 кандидатів наук, успішно керує роботою 3 аспірантів.

Наукову роботу Л.І. Мусатенко вдало поєднує з великою науково-організаційною діяльністю. Упродовж багатьох років вона є членом ради і головою секції Українського ботанічного товариства та Українського товариства фізіологів рослин, членом редколегій періодичних видань «Український ботанічний журнал», «Альгологія», «Вісник Харківського національного аграрного університету», «Studia Biologica», «International Journal of Algae», членом Федерації Європейських товариств біологів рослин, почесним членом Російського товариства фізіологів рослин, була і є членом спеціалізованих кваліфікаційних рад із захисту докторських дисертацій зі спеціальностей «фізіологія рослин і генетика» при Інституті фізіології рослин і генетики НАН України, «фізіологія рослин, екологія, біохімія та радіобіологія» при Київському національному університеті імені Тараса Шевченка. За активну трудову і громадську діяльність Л.І. Мусатенко нагороджена двома Грамотами Президії АН України та Центрального комітету профспілки працівників Національної академії наук України, трьома медалями, орденом «Знак Пошани», Почесною грамотою Верховної Ради України за особливі заслуги перед українським народом.

Сьогодні Л.І. Мусатенко сповнена сил, оптимізму, творчих задумів. Від широкого серця вітаємо дорогу Людмилу Іванівну з днем народження. Зичимо нескінченної життєвої енергії, міцного здоров'я, подальших наукових досягнень, успіхів і перемог в усіх справах.

© 2011 р. В.В. МОРГУН